

CIRKUSZI AKROBATIKA

Alaputatási és szakmódszertani periodika

X. évf. 3. sz. 2017 ŐSZ

[Almássy Balázs: A cirkuszélmény Császár István novelláiban >>>](#)

Almássy Balázs: A cirkuszélmény Császár István novelláiban

Halála után húsz évvel Császár István igaztalanul kezd kihullani az emlékezetünkéből, s szomorúan kell látni, hogy a hetvenes-nyolcvanas évek egyik legeredetibb hangvételő, de egyszersmind önpusztító életű íróját, mint egy vállalhatatlan rokont, úgy rekeszti ki tudatából a kortárs irodalmi kánon.

Őt olvasva nemcsak a boldogulásunk érdekében tett mindennapi kompromisszumaink kétes értékével szembesülhetünk, de azok egyéniségromboló erejével is: Kinek? Miért? Minek? – feszülnek nekünk a kérdések, mi meg zavartan kerülgetjük a szembenézést még a borotválkozó tükörrel is.

Személyes barátja, Ónagy Zoltán írta róla, hogy „*A mindenkori irodalmi elit minden korban megtalálja a helyét, legtöbbször átlóg egyik korból a másikba. Császár a saját korában is alig lógott.*” [1] Pedig milyen kár lenne, ha hagynánk „ellógni”, már csak azért is, mert tematikus vizsgálódásunk tárgyául olyan Császár István-műveket is választhatunk, melyekben a cirkusz-motívum különleges jelentőséggel bír.

Császár István nem az érvényesülés ismert útján járt, az alkotói sikerek érdekében nem törekedett lázas igyekezettel elnyerni a művészértelmiség szűk és zárt rendjének tagságát, s vállalva újpesti melós, őszinte és alakoskodástól mentes plebejus beállítódását, kétségkívül marginalizálódott ugyan az akkori irodalmi életben, de így az álértelmiségi magatartást – melytől annyira viszolygott – is elkerülhette, és a prózájára jellemző vallomásszerű őszinteségéből sem kellett engednie.

És hogy a népszórakoztatás koncentrált tere, a cirkusz és a cirkuszi alakok miként képviseltetik magukat műveiben?

Az 1981-es *Tiszta hazugság*[2] kötetben, melyben rövidebb munkái, karcolatai, humoreszkjei kaptak helyet, rögtön a kötetindító írásban, az egész későbbi életre kiható első szerelemre való emlékezésben megjelenik a kisfiú által a vécépapírokra tömegesen felrajzolt bohóc alakja: „*Aznap elhasználtuk a vécépapírok felét. Mindre bohócot rajzoltam, piros és kék színessel. Az utókor mint „bohóckorszak”-ról fog majd megemlékezni művészi pályámnak erről a szakaszáról. Minden kezem ügyébe kerülő papírdarabra bohócot rajzoltam akkoriban. Más nem érdekelt. A házakat, autókat, repülőket meghagytam a többieknek. Engem az ember érdekelt. Mint bohóc.*”[3]

Ezen a ponton a képzeletbeli visszaemlékezés önreflexív iróniájából fakadóan a bohóc alakjának szerepeltetése egy olyan metaforikus leképezési játékot kínál, ahol a *jelölő* és a

jelölt viszonya folyamatosan fölcserélődnek, s az ember = bohóc, bohóc = ember fogalompárok körkörös értelmezést kínálnak.

A kötet második novellája^[4] a városligeti vurstli világába repít minket. Azt, hogy mit jelentett a vurstli, a városligeti mutatványosbódék erdeje a 20. század első felében, egy korabeli újságcikk hüen tükrözi: „*a vurstli a fölnöttek kedves emléke s a nép és gyermekserég öröme.*”^[5] Ide látogat el az elbeszélő gyerekként, hogy „A magyarok bejövetele és kimenetele” és a „Fejétől a farkáig tíz méter, a farkától a fejéig szintén tíz méter, tehát összesen húsz méter óriáskígyó” mellett megpillantsa *Tagranoffot, a majomembert*. Maga Tagranoff valóban létező alakja és „látványossága” volt a Városligetnek, neve később összeforrt az emberi hiszékenységgel és a gyanútlan kíváncsiság kihasználásával. A ligeti mutatványosok pont e kettőből éltek meg, de annyira sikeresen, hogy például az 1925-ös évben az itt dolgozó 500 családtól 5 milliárd 118 millió korona bevétel volt a fővárosnak.^[6]

Az elbeszélő kisfiúként maga is látni akarta Tagranoffot, s kifizetve a belépőjegy árát, maga is bemerészkedett a miniatürizált cirkuszként üzemelő aprócska mutatványosbódéba, hogy láthassa „*Világvárosi műsorunk attrakciói!*”-t, melynek a végén ott volt maga Tagranoff, egy darabig még letakarva: „*A létezés rejtélye domborodott a kendő alatt.*”^[7]

A szegényes műsorszámokat ellensúlyozni képes recsegő kikiáltó, aki mondatai minden igénytelensége ellenére is vitathatatlan hatásosságával valósággal a székükhöz szögezi a nézőket. Végre bekonferálja Tagranoffot: „*Elővezették Tagranoffot, a kikiáltó ismét elrecsegte a szövegét a szibériai őserdőről, az emberi testről és a majomfejről, aztán lerántotta a kendőt Tagranoff fejről.* (...)”

Egy középkorú, homokszínű arcú férfi állt a színpadon, vasalatlan öltönyben. A nyelvét a fogsora elé tolta, és zárva tartotta a száját, mint ahogy gyerekek csinálják, amikor ijesztgetni akarják egymást.”^[8]

És ennyi. A rászédett nézők ostobaságukat nyilván annyira szégyellték, hogy nem is akartak beszélni a zseniális beugratásról. A Tagranoff-svindlivel pedig még hosszú ideig balekot tudott fogni a mutatványosbódé, csak az elbeszélőben komorult el valami akkor, ott, gyerekként, a nézőtérre: „*Egy ideig még ülve maradtam, de látva, hogy mindenki elmegy, én is kimentem, miközben a bódé szutykos ponyvájának unalma és világfájdalma a lelkembe költözött.*”

Egy másik novellában gyermekkorára, sőt élete legboldogabb napjaként azt jelöli meg a Császár István-i elbeszélések egyes szám első személyű állandó narrátora, amikor ’45 vagy ’46 tavaszán, a még romos Körúton két cirkuszi elefántot tereltek a gondozói: „*Elefántok a Körúton: nekem ez jelentette a háború végleges végét, amikor többé nem kellett félni a repülőgépzúgástól, hogy hátha mégis robbanni fognak utána a bombák. Beálltam az elefántokat követő gyerektömegbe, és mentem velük. Nem érdekelt, hogy hová, és nem érdekelt, hogy hazatérek-e valamikor. Az Oktogonnál befordultunk a Városliget felé, és csak mentünk. Talán soha nem voltam olyan boldog.*”

Persze az elefántok végül eltűntek a cirkusz mögött. Néhány gyerekekkel kószáltam egy ideig a Városligetben, aztán nem volt mit tenni, már hűvösödött is, hazamentem. Azóta többé-kevésbé itt vagyok.”^[9]

Császár István írói világában a cirkusz nem az értelmiségi beállítódás által lesajnált, művészileg értéktelen szórakoztatás terepe, hanem az élet minél teljesebb megragadását szolgáló univerzális és kortalan élményforrás.

Bohócostul, Tagranoffostul, elefántostul, mindannyiunkkal.

---

[1] <https://www.irodalmijelen.hu/05242013-0956/csaszar-istvan>

[2] Császár István: *Tiszta hazugság*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Bp., 1981.

In: Császár, 7. o.

[3] In: Császár, 8. o.

[4] In: Császár, 10. o.

[5] <http://www.huszadikszazad.hu/1926-augusztus/bulvar/a-varosligeti-vurstli-lathatatlan-ellensege>

[6] Lásd erről bővebben a www.huszadikszazad.hu már idézett cikkét.

[7] In: Császár, 12. o.

[8] In: Császár, 13. o.

[9] In: Császár, 17. o.